

Veileder om institusjonenes ansvar for **FORSKNINGSETIKK**

De nasjonale
forskningsetiske
komiteene

Innhold

Innledning	3
1. Undervisning og opplæring	6
2. Veileders ansvar	8
3. Forskerfellesskapet	10
4. Forskningsstøtte	12
5. Forskningsledere	14
6. Forskningsetiske utvalg	16
7. Ressurspersoner	18
8. Behandling av uredelighetssaker	20
9. Institusjonsledelsen	22

ISBN: 978-82-7682-110-9

1. utgave, 2023

Forsideillustrasjon: Shutterstock

Utarbeidet av Thomas Østerhaug og Vidar Enebakk, De nasjonale forskningsetiske komiteene

Design/layout: Ingrid Torp, De nasjonale forskningsetiske komiteene

Copyright © De nasjonale forskningsetiske komiteene

www.forskningsetikk.no

Innledning

Veilederen skal være en ressurs for institusjonen i arbeidet med å ivareta det brede ansvaret for forskningsetikk.

Bakgrunn

Forskningsetikk består av et sett grunnleggende normer som er utviklet over tid og forankret i det internasjonale forskerfellesskapet. Forskningsetikk omfatter både god vitenskapelig praksis, forskningens forsvarlighet og forholdet til samfunnet, herunder spørsmål om forskningens frihet, interessekonflikter og åpen forskning. Forskningsetikk bidrar til å fremme god forskning og til beskyttelse av vitenskap, samfunn, natur og individer.

Arbeidet med forskningsetikk må ses i lys av institusjonens samfunnsoppdrag. Forskningsetikk er en forutsetning for at samfunnet kan ha tillit til forskning. Det er den garantien forskningen gir for den friheten forskningen får. Institusjonen må sikre forskernes frihet og uavhengighet, for å ivareta tilliten til forskning i samfunnet. Institusjonen må balansere styring og frihet for å sikre kvalitet og forsvarlighet.

Institusjonens ansvar er hjemlet i [forskningsetikkloven](#). Loven (§ 5) trekker spesielt frem opplæring og behandling av uredelighetssaker. Mange institusjoner synes imidlertid at det er vanskelig å skille mellom behandling av uredelighetssaker og andre forskningsetiske spørsmål og saker, som ikke handler om brudd.

Også internasjonalt er det uklarerheter knyttet til begreper som *research ethics*, *research misconduct* og *research integrity*. Det fremgår blant annet av EU-kommisjonens [Mutual Learning Exercise \(MLE\) on Research Integrity](#), som foreslår at det utarbeides nasjonale definisjoner for ulike forskningsetiske begreper. I Norge har vi et bredt begrep om forskningsetikk, som omfatter alle disse tre begrepene.

[Riksrevisjonens rapport om forskningsetikk i universitets- og høyskolesektoren](#) fra 2021 konkluderer med at institusjonene ikke gjør nok for å etterleve forskningsetikkloven:

- Forskningsinstitusjonene har ikke etablert systemer som legger til rette for at alle ansatte som arbeider med forskning, får tilstrekkelig opplæring.
- Forskningsinstitusjonene har ikke gode nok systemer for å sikre at mulige brudd på anerkjente forskningsetiske normer blir oppdaget, behandlet og rapportert.

Forskningsetikkloven

§ 1. Formål

Loven skal bidra til at forskning i offentlig og privat regi skjer i henhold til anerkjente forskningsetiske normer.

Forarbeidene til forskningsetikkloven

Kapittel 5.1.

Forskningsinstitusjonene må arbeide aktivt og kontinuerlig for å etablere forskningsetisk kultur og praksis.

[...]

Dette skjer gjennom den daglige praksisen på forskningsinstitusjonene med å inkludere etikk og skape bevissthet om etikk gjennomgående i utdanningene og i forskningen.

For å ivareta lovens formål, må imidlertid arbeidet med forskningsetikk omfatte mer enn systemer for opplæring og behandling av brudd. Dette brede ansvaret fremgår eksplisitt av [forarbeidene til forskningsetikkloven](#), som understreker at institusjonens arbeid har to sider: Den første, og viktigste, er å fremme god forskningsetikk, mens den andre er å forebygge, avdekke og behandle uredelighetssaker. Fordi behandling av uredelighetssaker allerede er grundig beskrevet i loven, fokuserer veilederen på den første oppgaven. Fokuset er primært på refleksjon og ansvarliggjøring, ikke på lovbrudd, slik det fremgår av forarbeidene: «Forskningsinstitusjonene må først og fremst sørge for å ha et miljø og en kultur som fremmer god forskning og god forskningsetikk.»

Nasjonalt ansvar

[De nasjonale forskningsetiske komiteene](#) (FEK) skal bistå institusjonene i deres arbeid med forskningsetikk. Det gjør FEK blant annet ved å gi veiledning, bidra til opplæring, tilrettelegge for møteplasser og videreutvikle forskningsetiske retningslinjer og veiledere. FEK består av tre komiteer og to utvalg:

- Den nasjonale forskningsetiske komité for medisin og helsefag (NEM)
- Den nasjonale forskningsetiske komité for naturvitenskap og teknologi (NENT)
- Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH)
- Nasjonalt utvalg for gransking av uredelighet i forskning (Granskingsutvalget)
- Nasjonalt utvalg for vurdering av forskning på menneskelige levninger (Skjelettutvalget)

I tillegg finnes det eget system med [Regionale komiteer for medisinsk og helsefaglig forskningsetikk](#) (REK), som gir forhåndsgodkjenning i tråd med [helseforskningsloven](#).

I 2021 opprettet FEK en arbeidsgruppe for å utarbeide en veileder om institusjonenes arbeid med forskningsetikk. Et formål med veilederen er å bidra til begrepsavklaring, og FEK mener det er hensiktsmessig å skille mellom «forskningsetiske spørsmål», «forskningsetiske saker» og «uredelighetssaker». Et annet formål er å vise hvordan en institusjon kan arbeide med forskningsetikk i hele organisasjonen.

Internasjonal inspirasjon

Arbeidet med veilederen bygger på norsk lov- og rammeverk, men er også inspirert av utviklingen internasjonalt, både i Europa og resten av verden. Norge har for eksempel tilsluttet seg [Bonn Declaration on Freedom of Scientific Research](#), vedtatt av EU i 2020. [Europakommisjonen har utviklet et rammeverk](#) for forskningsetikk og forskningsintegritet i forbindelse med Horisont 2020 og Horisont Europa. Og i 2022 lanserte [Europaparlamentet en utredning](#) om vitenskapelig integritet og kunnskap som et felles gode.

Det er også utviklet en rekke ressurser i Europa for å bistå i arbeidet med forskningsetikk og forskningsintegritet. En viktig ressurs er [The European Code of Conduct for Research Integrity](#) (2023, revidert utgave), utarbeidet av ALLEA. De europeiske retningslinjene supplerer den norske lovgivningen og de nasjonale forskningsetiske retningslinjene. De europeiske retningslinjer er spesielt relevante for prosjekter som er tverrfaglige og internasjonale. En annen ressurs er [Toolbox for Research Integrity](#), utarbeidet av det EU-finansierte prosjektet SOPs4RI. Verktøykassen består av ulike *Standard Operating Procedures* (SOPs) som angir hvordan

institusjonen kan arbeide mer systematisk med forskningsintegritet. Ett av rådene her er at institusjonen utarbeider en såkalt *Research Integrity Promotion Plan* (RIPP) for å systematisere dette arbeidet. Både *The European Code of Conduct for Research Integrity* og ressursene fra SOPs4RI fremheves i [programguiden til Horisont Europa](#).

Også globalt finnes det mange gode ressurser, for eksempel med utgangspunkt i verdenskonferansene for forskningsintegritet (WCRI): [Singapore Statement](#) (2010) angir generelle retningslinjer for forskningsintegritet; [Montreal Statement](#) (2013) handler om samarbeid på tvers av land og fagområder, og kan derfor supplere de nasjonale og fagspesifikke retningslinjene i Norge; [Cape Town Statement](#) (2022) handler om global rettferdighet og likeverd i forskning. Disse perspektivene er i tråd med forskningens bredere samfunnsansvar slik det også er uttrykt i [UNESCOs strategi for åpen forskning](#) (2021).

Om veilederen

Veilederen skal være en ressurs for institusjonen i arbeidet for å ivareta ansvaret for forskningsetikk i bred forstand. Det handler om å skape bevissthet og kultur hos studenter og forskere og om å utvikle rom for refleksjon og arenaer for diskusjon både internt i fagmiljøene, på tvers av ulike fagområder og mellom forskerfellesskapet, ledelse og administrasjon. Arbeidet ved institusjonen må være forankret i ledelsen, men veilederen legger til grunn at de fleste spørsmål og saker bør søkes løst i forskerfellesskapet, på lavest mulig nivå og så tidlig som mulig.

Veilederen består av ni deler, som skisserer hvordan institusjonen kan arbeide med forskningsetikk i hele organisasjonen. Delene beskriver ulike nivåer og ansvarsområder og gir eksempler på relevant lovverk (gul boks), god praksis (grønn boks) og utvalgte ressurser. Utgangspunktet for veilederen er at god forskningsetikk forvaltes av forskerfellesskapet, samtidig som arbeidet må være forankret i institusjonsledelsen. Fordi institusjoner og fagmiljøer er ulike, vil ikke alle delene og eksemplene være like relevante for alle. Både forskerfellesskapet og institusjonsledelsen må derfor vurdere hvilke deler og eksempler som er relevante i deres arbeid med god forskningsetikk.

Veilederen er utarbeidet av sekretariatet i FEK. Den er et dynamisk dokument som vil bli oppdatert ved behov. Vi ber derfor om innspill om hvordan veilederen fungerer i praksis.

1. Undervisning og opplæring

Institusjonen skal sørge for at studenter og ansatte får tilstrekkelig opplæring i forskningsetikk.

Forskningsetikkloven legger til grunn at alle kandidater og ansatte skal få nødvendig opplæring (§ 5). Forskningsetikk er en kontinuerlig prosess, og kompetansen må vedlikeholdes og jevnlig oppdateres. Derfor er det viktig å fokusere på forskningsetikk i både undervisning og opplæring.

FEKs nettsider forskningsetikk.no har en rekke ressurser som kan brukes i undervisning og opplæring, i første rekke forskningsetiske retningslinjer og veiledere. Her finnes også *Magasinet Forskningsetikk* som inneholder relevante bidrag, samt bøker, rapporter, uttalelser og Forskningsetisk bibliotek (FBIB) med mer enn 70 fagartikler om forskningsetiske emner.

Studenter og ph.d.-kandidater skal få undervisning i forskningsetikk, tilpasset nivå og fagområde. Det nasjonale kvalifikasjonsrammeverket angir ulike krav for ulike nivåer i utdanningen, og institusjonen må sørge for at forskningsetikk er tilstrekkelig ivaretatt. Forskningsetikk bør være integrert i alle studieprogrammer, og bør inngå i undervisningen på linje med teori og metode.

Det finnes flere gode innføringsbøker om forskningsetikk på norsk. Også internasjonalt har det vært mye fokus på opplæring i forskningsetikk eller *responsible conduct of research* (RCR). En god lærebok er *Responsible Conduct of Research* av Adil E. Shamoo og David B. Resnik. Det finnes mange relevante ressurser for undervisning på nettstedet The Embassy of Good Science, en felles europeisk plattform for forskningsetikk og forskningsintegritet.

Forskningsetikkloven

§ 5. Krav til forskningsinstitusjoner

Institusjonen har ansvaret for:

- a. nødvendig opplæring av kandidater og ansatte i anerkjente forskningsetiske normer.

Nasjonalt kvalifikasjonsrammeverk for livslang læring (generell kompetanse)

Bachelorkandidater skal ha *innsikt* i relevante fag- og yrkesetiske problemstillinger.

Masterkandidater kan *analysere* relevante fag-, yrkes- og forskningsetiske problemstillinger

Ph.d.-kandidater kan *identifisere* nye relevante etiske problemstillinger og utøve sin forskning med faglig integritet.

Institusjonenes ansvar

Institusjonen må sørge for at alle studenter og ansatte får tilstrekkelig opplæring i forskningsetikk. Derfor må alle som underviser ha tilstrekkelig kompetanse. Forskningsetisk kompetanse er også viktig i roller som emneansvarlig og programansvarlig. Kort oppsummert anbefales det å gjøre undervisningen obligatorisk, morsom, refleksiv, trygg, relevant, proaktiv, variert, systemisk, positiv og kontinuerlig ([Martinez-Campos 2022](#)).

I undervisning og opplæring kan det være nyttig å bruke konkrete case. FBIB har en rekke diskusjonseksempler, knyttet til fagartiklene, og Forskningsinstituttene fellesarena (FFA) har utarbeidet en [ressurs for dilemmatrening](#) som dekker mange områder. Andre eksempler finnes på appen [Dilemma game](#).

I utviklingen av undervisningsopplegg er det viktig å reflektere over hvem som har ansvaret og hva som er formålet. Ansvaret for arbeidet ligger hos ledelsen, men innholdet i forskningsetikken ligger i forskerfellesskapet. Her kan det oppstå spenninger mellom frihet og styring. Formålet med undervisningen kan også være forskjellig, for eksempel å fremme god forskningsetikk eller å forebygge uredelighet. Her er det viktig å skille mellom juss og etikk, samt ivareta forskningsetikk i bred forstand.

Referanser

FEK, forskningsetikk.no:

- [Forskningsetiske retningslinjer og veiledere](#)
- [Magasinet Forskningsetikk](#)
- [Forskningsetisk bibliotek](#)

[The Embassy of Good Science](#)

the
embassy
of good
science

De nasjonale
forskningsetiske
komiteene

Ruyter, Knut W., red. (2003), *Forskningsetikk. Beskyttelse av enkeltpersoner og samfunn*, Gyldendal.

Slotfeldt-Ellingsen, Dag (2020), *Forskningsetikk: yrkesetikk ved forskningsvirksomhet*, Universitetsforlaget.

Haugen, Heidi Østbø og May-Len Skilbrei (2021), *Håndbok i forskningsetikk og databehandling*, Fagbokforlaget.

Shamoo, Adil E. og David B. Resnik (2022), [Responsible Conduct of Research](#), 4. utgave, Oxford University press.

2. Veileders ansvar

Forskningsetikk må være integrert i all veiledning. Institusjonen må sikre at veiledere ivaretar sitt ansvar.

Veiledere har en viktig rolle i arbeidet med å etablere en god forskningsetisk kultur med vekt på respekt og kollegialitet. Veileder må påse at studenter og ph.d.-kandidater får opplæring i forskningsetiske spørsmål og dilemmaer. Veiledere må sørge for at forskningsetikk blir integrert i alle prosjekter, på linje med teori og metode, gjerne gjennom aktiv bruk av forskningsetiske retningslinjer.

Veiledere må gjøre studenter og ph.d.-kandidater kjent med lover og regler som er relevante for prosjektet, som personvern hensyn eller krav om etisk forhåndsgodkjenning der det er relevant.

Veiledere må være oppmerksom på det asymmetriske maktforholdet og ikke benytte faglig autoritet til egen fordel eller på en måte som krenker kandidatens integritet, for eksempel i nære faglige og private relasjoner.

Veiledere må sikre at normer for god henvisningsskikk og medforfatterskap er ivarettatt. Det gjelder også ved publisering eller bruk av kandidatens materiale. Veiledning i seg selv er ikke et tilstrekkelig bidrag til medforfatterskap.

Institusjonen må sørge for at veiledere er kjent med sitt ansvar og i stand til å ivareta det. Samtidig er det viktig å understreke at både studenter og ph.d.-kandidater har et selvstendig ansvar for sitt arbeid.

Internasjonalt finnes det en rekke ressurser som kan være relevante i institusjonens arbeid, for eksempel utviklet av det amerikanske *Office for Research Integrity* (ORI) og det europeiske prosjektet SOPs4RI.

Forarbeidene til forskningsetikkloven

5.1 Fremme god forskningsetikk

Gjennom opplæring har veiledere en særlig viktig rolle i forskningsinstitusjonenes arbeid for å etablere forskningsetisk kultur og praksis.

3.1 Hva er forskningsetikk?

Både veiledere og deres overordnede ledere har et ansvar for å avklare roller i veileder- og mentorforhold for å unngå uheldige avhengighetsforhold, slik at det ikke oppstår unødvendige konflikter.

The European Code of Conduct for Research Integrity (2023)

2.2 Training, Supervision, and Mentoring

Senior researchers, research leaders, and supervisors mentor their team members, lead by example, and offer specific guidance and training to properly develop and structure their research activities.

Institusjonenes ansvar

Institusjonene må sørge for at alle veiledere får tilstrekkelig opplæring til å kunne ivareta sine forskningsetiske forpliktelser. Systematisk opplæring og oppfølging av veiledere er et viktig virkemiddel for å sikre at forskningsetikken blir ivaretatt ved institusjonen. Institusjonen bør også vurdere om opplæring i forskningsetikk skal være obligatorisk for dem som ønsker å være veileder.

Flere institusjoner har allerede opplæringstilbud for veiledere. Universitetet i Agder har tatt forskningsetikk inn som et eget punkt i sine retningslinjer for veiledere. Universitetet i Tromsø har et utviklingsprogram i forskningsveiledning hvor forskningsetikk inngår. Flere fakulteter ved Universitetet i Oslo har satt fokus på veileders ansvar for forskningsetikk. Det kan være nyttig at både veiledere og kandidater deltar sammen på kurs eller samlinger for å tydeliggjøre roller og ansvar.

Institusjonene bør utvikle ressurser eller retningslinjer om veileders ansvar for forskningsetikk, slik at veiledere kan fremstå som rollemodeller og inspirasjonskilder. Mange studenter og yngre forskere opplever press fra veiledere om urettmessig medforfatterskap, eller materiale og resultater blir «stjålet» av veileder (jf. kampanjen *#pleasedontstealmywork*). Slike retningslinjer bør derfor ta for seg spørsmål om publisering, kriterier for medforfatterskap og intellektuelle rettigheter.

Institusjonene bør utvikle gode avtalemaler og rutiner for forventningsavklaring, slik at både kandidat og veileder allerede ved oppstart av prosjektet har en felles forståelse av hvem som har ansvar for hva.

Referanser

ALLEA (2023), [*The European Code of Conduct for Research Integrity*](#).

ORI/NIH (2016), [*Five Ways Supervisors Can Promote Research Integrity*](#).

SOPs4RI, [*Responsible supervision*](#).

DocEnhance, [*Supervision*](#).

Haven, Tamarinde m.fl. (2022), «[*Superb supervision: A pilot study on training supervisors to convey responsible research practices onto their PhD candidates*](#)». *Accountability in Research*.

3. Forskerfellesskapet

De fleste forskningsetiske spørsmål bør avklares i forskerfellesskapet. Alle fag må ta ansvar for og forvalte forskningsetikken på sitt område.

Forskningsetikkloven (§ 4) legger mye ansvar på den enkelte forskeren. Mange forskningsetiske spørsmål må imidlertid drøftes og løses i fellesskap. Derfor er forskerfellesskapet sentralt i arbeidet med å fremme god forskningsetikk.

Forskerfellesskapet er internasjonalt og omfatter ulike disipliner og fagmiljøer, som går på tvers av institusjoner og landegrenser. De har egne metoder og normer for å sikre vitenskapelig kvalitet og forsvarlighet, og mange har egne forskningsetiske retningslinjer på nasjonalt og internasjonalt nivå. Forskningsetikkens forankring i forskerfellesskapet sikrer selvregulering og ansvarliggjøring ved institusjonen. Forskerfellesskapet har innsikt i hva som er anerkjente normer innenfor deres fagområde, og de fleste forskningsetiske spørsmål løses best i forskerfellesskapet. Slik kan forskerfellesskapet balansere ansvar og autonomi, og samtidig unngå unødvendig byråkratisering av forskningsetiske spørsmål og saker. (Tranøy 1986)

Forarbeidene til forskningsetikkloven

5.1 Fremme god forskningsetikk

Det viktigste forskningsetiske arbeidet dreier seg om å inkludere forsknings-etikk i all høyere utdanning og alt forskningsarbeid. Forskningsetikk er en integrert del av forskningen, ikke noe som kommer i tillegg. [...]

Institusjonene må tilstrebe en kultur der det er rom for å ta opp alle saker som det knytter seg etiske spørsmål til (dilemmaer), der det er lov å stille spørsmål om behov for etiske drøftinger både om generelle forskningsspørsmål og om spesifikke temaer – i egen og i andres forskning.

Institusjonen må sørge for at det finnes rom for å diskutere forskningsetikk, og det må settes av tid og ressurser til slike møteplasser. Ansvar for forskningsetikk gjelder i alle faser og deler av et forskningsprosjekt. Institusjonen må sørge for at alle forskere og prosjektledere er kjent med sitt ansvar og er i stand til å ivareta det. Det er viktig å avklare spørsmål om publisering og medforfatterskap, spesielt av hensyn til studenter, ph.d.-kandidater og yngre forskere.

En relevant ressurs for arbeidet med forskningsetikk i forskerfellesskapet er [*Integrity in practice toolkit*](#) (2018), utviklet av The Royal Society og UKRIO.

Institusjonenes ansvar

Institusjonene kan legge til rette for å avklare forskningsetiske spørsmål på ulike måter og på forskjellig nivå. Det kan være felles diskusjonsarenaer innenfor bestemte fag. Det kan være egne arenaer for stipendiater, veiledere eller prosjektledere hvor de kan ta opp ulike problemstillinger. Og i noen tilfeller kan det være en fordel å møtes på tvers av fag og roller for å diskutere mer generelle spørsmål. Det sentrale er at forskerfellesskapet selv bidrar til å avklare forskningsetiske spørsmål og saker.

Alle disipliner, profesjoner og fagmiljøer må ta ansvar og forvalte forskningsetikken på sitt eget fagområde. Ett eksempel i Norge er antropologifaget som etter innføringen av ny personopplysningslov (inkl. GDPR) laget et spesialnummer av [Norsk antropologisk tidsskrift](#) (2020) om forskningsetikk og forskningens frihet. Et annet eksempel er Den nasjonale forskerskolen i historie som i mars 2023 arrangerte et to dagers seminar om etikk i historisk forskning for veiledere. Også profesjoner og praksisnære fagområder kan utvikle egne forskningsetiske rammeverk, slik for eksempel [Utdanningsforbundet](#) nylig har gjort.

Noen fagområder har egne internasjonale retningslinjer, som supplerer de norske retningslinjene fra FEK. Ett eksempel er [Helsinkideklarasjonen](#) utarbeidet av Verdens legeforening (WMA). Et annet eksempel er retningslinjene til [Association of Internet Researchers](#) (AOIR). Flere disipliner har egne retningslinjer, for eksempel [American Physical Society](#) eller [British Sociological Association](#). Norske fagmiljøer bør aktivt utvikle en forskningsetisk kultur i tråd med både nasjonale og internasjonale retningslinjer.

Referanser

Tranøy, Knut Erik (1986), *Vitenskapen – samfunnsmakt og livsform*, Universitetsforlaget, Oslo.

The Royal Society og UKRIO (2018), [Integrity in practice toolkit](#).

World Medical Association (1964 [2013]), [Helsinkideklarasjonen](#).

4. Forskningsstøtte

Institusjonen må legge til rette for god dialog mellom forskere og administrativt ansatte, basert på respekt og anerkjennelse av hverandres kompetanse.

Administrativt ansatte er viktige medspillere for forskning. De har spesifikk kompetanse, også om forskningsetikk, og kan bistå forskere i deres prosjekter. De spiller en viktig rolle i institusjonens arbeid med forskningsetikk på alle nivåer. Institusjonen må legge til rette for at administrativt ansatte har tid, ressurser og kompetanse til å ivareta sine oppgaver.

Forskningsadministratorer kan bistå med oversikt over interne rutiner og eksterne krav knyttet til forskningsetikk, men også personvern, datalagring, åpen forskning, samarbeid og finansiering. De kan også være medspillere i utforming av søknader og ved rapportering i forbindelse med prosjekter. Og de kan bistå i planlegging av utdanningsprogram og kurs i forskningsetikk. Forskere må anerkjenne kompetansen til administrativt ansatte i arbeidet med forskningsetikk.

Det er mange ulike administrativt ansatte som kan være involvert i arbeidet med forskningsetikk, for eksempel forskningsrådgivere, bibliotekarer, jurister, prosjektøkonomer og datakuratorer, samt rådgivere innen forskerutdanning, personvern, formidling, kommunikasjon, åpen forskning og internasjonalt samarbeid. For å koordinere og kvalitetssikre institusjonens arbeid med forskningsetikk kan det være nyttig å etablere forskningsadministrative nettverk på tvers av institusjonen hvor også forskningsetikk er et tema.

En nasjonal arena er [NARMA](#), et norsk nettverk for forskningsadministrasjon, som har forskningsetikk som ett av sine temaer. Tilsvarende finnes [EARMA](#) på europeisk nivå, som har en egen gruppe for etikk og integritet i forskning ([ERION](#)). For forskerutdanning spesielt finnes [PRIDE-nettverket](#) (Professionals in doctoral education) og European University Associations Council for doctoral education ([EUA-CDE](#)).

Institusjonenes ansvar

Institusjonene må ha administrativt personale med kompetanse innen forskningsetikk. Det kan være hensiktsmessig å opprette egne stillinger på dette området. Høgskolen på Vestlandet har for eksempel en egen fagansvarlig for forskningsetikk.

Institusjonene må legge til rette for god dialog mellom forskere og administrativt ansatte. Det forutsetter gjensidig respekt og anerkjennelse av hverandres kompetanse. Institusjonens ansvar for forskningsetikk omfatter både det administrative arbeidet og det faglige innholdet, og det må være et samspill mellom administrasjon og forskere for å legge til rette for en god vitenskapelig praksis.

Institusjonene må legge til rette for at administrativt personale får tid og mulighet til å utvikle sin kompetanse. En viktig møteplass er FEKs årlige [Forskningsetiske forum](#) i september.

5. Forskningsledere

Det er ledelsens ansvar å skape en god forskningsetisk kultur i forskerfellesskapet.

Forskningsledere er de som leder faglig virksomhet på avdeling eller grunnenhet og som har et overordnet ansvar for forskningsmiljøet, for eksempel dekaner, instituttledere, forskningssjefer, direktører eller andre som sitter i styringsorganer. Felles for alle er at de forvalter institusjonell makt tett på den faglige aktiviteten. De har et stort ansvar for å påse at forskningen skjer i henhold til anerkjente forskningsetiske normer. Forskningsetikk må derfor inngå i kompetansekrav for dekaner, instituttledere, forskningssjefer eller tilsvarende.

Forskningsledere må sørge for at det finnes rom for håndtering av ulike forskningsetiske spørsmål og saker, og at relevante ressurser og rutiner er kjent blant studenter og ansatte. De må legge til rette for at flest mulig spørsmål og saker kan løses på lavest mulig nivå og så tidlig som mulig. Forskningsledere må også påse at uredelighetsaker blir håndtert på deres enhet, i tråd med institusjonens retningslinjer.

Forskningsledere må sørge for at forskningsetikk er ivaretatt i hele virksomheten, for eksempel i forbindelse med ansettelse og opprykk.

Forskningsetikk er en forutsetning for akademisk frihet og tilliten til forskning. Forskningsledere på alle nivåer har ansvar for å støtte ansatte som blir utsatt for utilbørlig press fra oppdragsgivere, samarbeidspartnere og finansiører, eller hets, trusler og sanksjoner fra aktører i offentligheten. (jf. NOU 2022:2)

I forbindelse med varsel om forskningsetiske saker eller uredelighetssaker må ledere sikre at de som varsler blir ivaretatt. En relevant ressurs i denne sammenheng er ENRIOs [Handbook on Whistleblower Protection in Research](#) (2023).

The European Code of Conduct for Research Integrity (2023)

2.1. Research environment

Research institutions and organizations [...]

- promote awareness and resource incentives to ensure a culture of research integrity.
- create an environment of mutual respect and promote values such as equity, diversity, and inclusion.
- create an environment free from undue pressures on researchers that allows them to work independently and according to the principles of good research practice.
- demonstrate leadership in clear policies and procedures on good research practice and the transparent and proper handling of suspected research misconduct and violations of research integrity.
- actively support researchers who receive threats and protect bona fide whistleblowers, taking into account that early career and short-term employed researchers may be particularly vulnerable.
- support appropriate infrastructure for the generation, management, and protection of data and research materials in all their forms that are necessary for reproducibility, traceability, and accountability.

Institusjonenes ansvar

Institusjonene må sørge for at ledere på alle nivåer får tilpasset opplæring når de trer inn i rollen. De må settes i stand til å håndtere forskningsetiske saker og vurdere forskningsetiske spørsmål, derfor må ansvaret for forskningsetikk være et kompetansekrav og inngå i stillingsbeskrivelser og arbeidskontrakter.

Forskningsledere ved flere institusjoner har jobbet systematisk med å etablere en kultur for god forskningsetikk. Et eksempel er Senter for ekstremismeforskning (C-REX) ved Universitet i Oslo, som har løftet fram forskningsetikk i forbindelse med undervisning, opplæring, databehandling og formidling. Andre eksempler er Norsk institutt for naturforskning (NINA), Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (NIFU), Politihøyskolen og Christian Michelsens institutt (CMI), hvor forskningsledere har tatt initiativ til fagdager og felles samlinger med fokus på forskningsetikk.

Forskningsledelse omfatter også rutiner for publisering og vurdering i karriereløp. En viktig ressurs i denne sammenheng er [Norwegian Career Assessment Matrix](#) (NOR-CAM), som blant annet bygger på [The Hong Kong Principles for assessing researchers](#) (2019). Ressursen [Integrity in practice toolkit](#) (2018), utviklet av The Royal Society og UKRIO, inneholder flere gode refleksjoner og tiltak for utviklingen av en god forskningsetisk kultur. Forskningsmiljøet er også en sentral del i [The European Code of Conduct for Research Integrity](#) (2023).

Referanser

NOU 2022: 2, [Akademisk ytringsfrihet](#).

UHR (2021), [Veileder for vurdering i akademiske karriereløp: NOR-CAM – en verktøykasse](#).

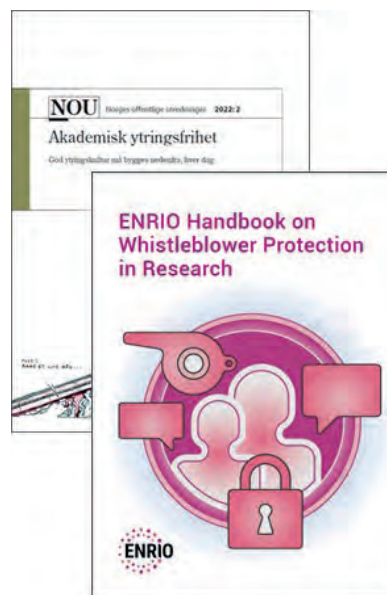
ENRIO (2023), [Handbook on Whistleblower Protection in Research](#).

6th WCRI Hong Kong (2019), [Hong Kong Principles](#).

The Royal Society og UKRIO (2018), [Integrity in practice toolkit](#).

ALLEA (2023), [The European Code of Conduct for Research Integrity](#).

Sørensen, M.P. et al (2021), «[Strengthening research integrity: which topic areas should organisations focus on?](#)», *Humanities and Social Sciences Communications* 8:198

6. Forskningsetiske utvalg

Institusjonen kan vurdere å opprette forskningsetiske utvalg, på ulike nivå, for å ivareta det brede ansvaret for forskningsetikk.

Forskningsetikkloven pålegger institusjonen å ha et redelighetsutvalg. Det kan også være hensiktsmessig å opprette *andre* forskningsetiske utvalg med ulike oppgaver og ulik grad av formalisering. Oppgavene kan være å bistå med å skape en god forskningsetisk kultur, utvikle undervisningsopplegg, besvare forskningsetiske spørsmål eller behandle forskningsetiske saker. Slike utvalg kan supplere lovpålagte redelighetsutvalg og bidra til å ivareta institusjonens brede ansvar for forskningsetikk.

Forskningsetikkloven

§ 6. Behandling av uredelighetssaker ved forskningsinstitusjoner

Forskningsinstitusjoner skal ha et redelighetsutvalg.

Institusjonen må vurdere om det er hensiktsmessig å opprette egne utvalg for å vurdere om forskningsprosjekter er forsvarlige. Det kan særlig være relevant ved forskning hvor det er stor risiko for mennesker, samfunn eller natur. Slike utvalg er vanligere i andre land, gjerne omtalt som *Ethical Review Board* (ERB) eller *Institutional Review Board* (IRB).

Forskningsetiske utvalg kan også ivareta eksterne krav, for eksempel for å få tillatelse til å forske i andre land. Et annet eksempel kan være ved publisering hvor et utvalg kan gi en forskningsetisk vurdering. Et tredje eksempel kan være i forbindelse med søknader. Det er særlig relevant i ved søknader til Horisont Europa, som har omfattende prosedyrer for etisk evaluering. Her kan et forskningsetisk utvalg bidra som kolleger og fagfeller med kompetanse og innspill som styrker søknaden.

Forarbeidene til forskningsetikkloven

13.2.1 Forskningsinstitusjoners plikt til å behandle uredelighetssaker

Det vil være opp til institusjonene om utvalget også skal behandle andre saker og om det skal ha en rolle i det forebyggende arbeidet, blant annet veiledning av forskere, veiledere og studenter eller som rådgivende organ.

Institusjonenes ansvar

Institusjonene kan opprette forskningsetiske utvalg, på ulike nivåer, for å ivareta det brede ansvaret for forskningsetikk. Institusjonene må vurdere hvilken organisering som er hensiktsmessig ut fra konkrete behov og krav. Det er viktig at forskningsetiske utvalg har tilstrekkelig faglig kompetanse.

Mange institusjoner, for eksempel NMBU og UiO, har redelighetsutvalg som har et bredere mandat enn bare å behandle uredelighetssaker, for eksempel knyttet til opplæring eller bevisstgjøring. Høgskolen i Østfold har opprettet et eget Forskningsetisk råd, i tillegg til et Redelighetsutvalg, for å ivareta institusjonens bredere ansvar for forskningsetikk. Et internasjonalt eksempel er Research Integrity Advisory Panel (RIAP) ved University of Cambridge, som gir uformelle og fagspesifikke råd knyttet til god vitenskapelig praksis.

I noen tilfeller er utvalg opprettet for å vurdere forskning på mennesker i prosjekter som faller utenfor helseforskingloven og REK-systemet. Høgskolen i Innlandet har opprettet en Lokal etisk komité for forskning, som skal vurdere prosjekter hvor det inngår sårbare grupper eller er risiko for skade. Ved Universitetet i Oslo har Psykologisk institutt opprettet en Forskningsetisk komité, som kan bistå forskere med etisk vurdering ved publisering.

Referanser

SOPS4RI, [Research Ethics Structures](#).

University of Cambridge, [Research Integrity Advisory Panel](#).

Elin Fugelsnes (2022), «[Flere godkjenner forskningen selv](#)», *Magasinet Forskningsetikk*, nr. 2.

7. Ressurspersoner

Institusjonen kan vurdere å ha et ombud, eller andre ressurspersoner, for å ivareta det bredere ansvaret for forskningsetikk.

Et ombud er en uavhengig og upartisk instans som skal ivareta individers og gruppers interesser og rettigheter i samfunnet. Institusjonen kan vurdere å ha et ombud, eller andre ressurspersoner, for å ivareta det bredere ansvaret for forskningsetikk. Et slikt ombud kan ha forskjellige navn, for eksempel etikkombud, vitenskapsombud eller forskningsombud. Arbeidet kan omfatte rådgivning, veiledning, mekling og håndtering av forskningsetiske spørsmål og saker.

I andre land, for eksempel Tyskland, er slike vitenskapsombud mer utbredt og spiller en sentral rolle i arbeidet med god vitenskapelig praksis, forskningsintegritet og forskningsetikk. Alle tyske forskningsinstitusjoner er lovpålagt å ha et uavhengig vitenskapsombud i tillegg til redelighetsutvalg. I tillegg har den sentrale forskningsfinansiøren Deutsche Forschungsgemeinschaft (DFG) et eget vitenskapsombud på nasjonalt nivå. I mange andre land har institusjonene en såkalt Research Integrity Officer (RIO).

Institusjonen kan også ha andre ressurspersoner, som kan ta en uformell rolle i arbeidet med å fremme god forskningsetikk. Universitetet i Glasgow har frivillige forskere (Research Integrity Champions) som gir råd om god vitenskapelig praksis i sitt fagmiljø. Nettressursen Embassy for Good Science har et nettverk av unge forskere, (Ambassadors), som skal fremme god vitenskapelig praksis. Slike verv bør stimuleres og anerkjennes som meritterende av institusjonen.

**OMBUDSMAN
FÜR DIE
WISSENSCHAFT**

Forarbeidene til forskningsetikkloven

13.4.1 Forskningsinstitusjoners plikt til å behandle uredelighetssaker

Etikkombud, vitenskapsombud og lignende kan være gode ordninger for å håndtere en rekke forskningsetiske problemstillinger. Disse kan imidlertid ikke erstatte et redelighetsutvalg med blant annet krav til eksternt medlem.

Forarbeidene til forskningsetikkloven

6.1 Behandling av uredelighetssaker

Det tyske systemet er desentralt og bygget opp omkring en lovbestemt forskningsombudsordning og uredelighetsutvalg ved hver forskningsinstitusjon. Disse skal sikre at saker om mulig uredelighet og andre mulige brudd blir behandlet lokalt. DFG har eget ombud som behandler mulig uredelighet hvis forskningen er finansiert av DFG. Det finnes også et sentralt forskningsombud som primært har en meklende rolle i saker som vedrører flere institusjoner.

Institusjonenes ansvar

I Norge finnes det allerede et system for arbeidet med forskningsetikk ved institusjonene, supplert med nasjonale og regionale komiteer. Ombud og andre ressurspersoner kan være et viktig supplement for å ivareta forskernes behov og interesser når det oppstår vanskelige forskningsetiske spørsmål og saker. Ombudet må ha et klart mandat som sikrer uavhengighet og fortrolighet, og et avklart forhold til andre forskningsetiske instanser. Ombudet bør ikke fungere som partsrepresentant.

Universitetet i Oslo har valgt å dele inn ombudsfunksjonen i fagområder. Det finnes to vitenskapsombud, et for humsam-fag og et for mednat-fag. I tillegg finnes det et eget forskningsombud for Institutt for klinisk medisin, Oslo universitetssykehus og Akershus universitetssykehus. Universitetet i Stavanger har valgt å etablere ett felles vitenskapsombud sentralt for hele universitetet, mens Fakultet for helsevitenskap ved OsloMet har valgt å etablere et eget vitenskapsombud på fakultetsnivå. SINTEF har valgt en litt annen tilnærming med ett etikkombud som arbeider med etikk i bred forstand i hele virksomheten. Også NIBIO har et eget etikkombud, som blant annet arbeider med forskningsetikk.

Institusjonen bør anerkjenne og verdsette enkeltforskere som frivillig påtar seg oppgaver for å fremme forskningsetikk i sitt fagmiljø. Slik innsats bør også være meritterende i forbindelse med vurdering av akademiske karriereløp, jf. [NOR-CAM](#).

Referanser

Deutsche Forschungsgemeinschaft (DFG), Ombudsman für die Wissenschaft.

The Royal Society og UKRIO (2018), [Integrity in practice toolkit](#),
1. Creating informal channels to openly discuss research integrity.

Embassy of Good Science, [Ambassadors of Good Science](#).

UHR (2021), [Veileder for vurdering i akademiske karriereløp: NOR-CAM – en verktøykasse](#).

8. Behandling av uredelighetssaker

Institusjonen skal behandle mulige brudd på anerkjente forskningsetiske normer. Institusjonen må utvikle gode rutiner og ressurser for behandling av uredelighetssaker.

Forskningsetikkloven angir institusjonens ansvar (§ 6): Institusjonen skal behandle mulige brudd på anerkjente forskningsetiske normer; de skal ha redelighetsutvalg; de skal fastsette retningslinjer for behandling av saker om mulige brudd; og de skal rapportere saker om mulige alvorlige brudd til det nasjonale granskingsutvalget.

Forskningsetikkloven definerer også «vitenskapelig uredelighet» (§ 8): «Med vitenskapelig uredelighet menes forfalskning, fabrikkering, plagiering og andre alvorlige brudd på anerkjente forskningsetiske normer som er begått forsettlig eller grovt uaktsomt i planlegging, gjennomføring eller rapportering av forskning.»

Nasjonalt utvalg for gransking av uredelighet (GRU) skal bistå med veiledning og er klageinstans for lokale saker hvor det er konkludert med at en forsker har opptrådt vitenskapelig uredelig. Institusjonen skal rapportere saker om mulige alvorlige brudd til GRU.

De nasjonale forskningsetiske komiteene (FEK) mottar mange spørsmål og saker, hvor det råder uklarhet om institusjonens ansvar. Det er ofte knyttet til tolkninger av sentrale begreper i forskningsetikkloven fra 2017. Dette er også drøftet i antologien *Vitenskapelig (u)redelighet* fra 2019, utgitt av FEK.

Også internasjonalt har det vært uklarhet knyttet til begreper som research ethics, research misconduct og research integrity. I tillegg har forskjellige land utviklet ulike praksiser for å håndtere ulike typer saker. En uheldig konsekvens kan være at andre forskningsetiske saker feilaktig blir behandlet som uredelighetssaker. Uklarheter kan også medføre forskjellsbehandling på tvers av institusjoner. Ved internasjonalt samarbeid kan det derfor være hensiktsmessig å se på internasjonale ressurser, som for eksempel ENRIOs *Recommendations for the Investigation of Research Misconduct* (2019).

Forskningsetikkloven

§. 8. Uttalelser i uredelighetssaker

I uttalelser fra forskningsinstitusjoner etter § 5, redelighetsutvalg etter § 6 annet ledd og Granskingsutvalget etter § 7 i saker om mulige brudd på anerkjente forskningsetiske normer skal det alltid tas stilling til:

- a. om forskeren har opptrådt vitenskapelig uredelig eller ikke,
- b. om det foreligger systemfeil ved institusjonen og
- c. om det vitenskapelige arbeidet bør korrigeres eller trekkes tilbake.

Institusjonenes ansvar

Institusjonene må utvikle gode ressurser og rutiner for behandling av uredelighets-saker. Dersom en sak dreier seg om et mulig brudd, skal den behandles som en uredelighetssak.

Institusjonene må unngå feilbehandling og forskjellsbehandling. Bare et fåtall forskningsetiske saker er uredelighetssaker, og bare et fåtall uredelighetssaker dreier seg om vitenskapelig uredelighet. «Vitenskapelig uredelighet» omfatter de alvorlige bruddene, mens «uredelighet» omfatter mindre alvorlige brudd, også omtalt som gråsone-tilfeller, småskalajuks og diskutabel forskningspraksis. Fellesnevneren er at det dreier seg om brudd, og det sentrale spørsmålet er hvorvidt det er alvorlig eller mindre alvorlig. Forskningsetiske spørsmål og saker som ikke handler om brudd, bør behandles på en annen måte.

Institusjonene i Norge har organisert dette arbeidet på ulike måter. Universitetet i Agder (UiA) har utviklet en god modell: Et forskningsetisk spørsmål må først drøftes i forskerfellesskapet. Ved behov varsles dekan, som forsøker å løse saken med dialog. Dersom det ikke går, må dekan forsøke å løse saken formelt i en rapport. Dersom heller ikke dette fører frem, oversendes saken til UiAs forskningsetiske utvalg i tråd med lovens krav for behandling av uredelighetssaker. På den måten sikres en forsvarlig forankring av den forskningsetiske saken i fagmiljøet, før saken eventuelt løftes til institusjonelt nivå som en uredelighetssak.

Referanser

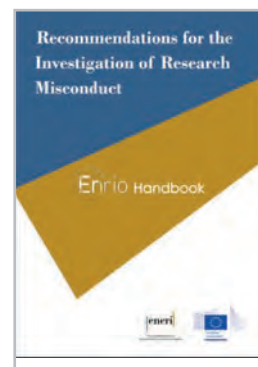
Kunnskapsdepartementet (2016), [Prop. 158 L \(2015–2016\) Lov om organisering av forskningsetisk arbeid](#) (forskningsetikkloven).

Kunnskapsdepartementet (2017), [Lov om organisering av forskningsetisk arbeid](#) (forskningsetikkloven).

Vinther, T., V. Enebakk og J. Hølen, red.(2017), [Vitenskapelig \(u\)redelighet](#).

ENRIO (2019), [Recommendations for the Investigation of Research Misconduct](#).

UKRIO (2023), [Procedure for the Investigation of Misconduct in Research](#).

9. Institusjonsledelsen

Ledelsen har ansvaret for å sikre at institusjonen har et miljø og en kultur som fremmer god forskning og god forskningsetikk.

Forskningsetikkloven pålegger institusjonen å sikre at forskningen skjer i henhold til anerkjente forskningsetiske normer. Institusjonsledelsen har et overordnet ansvar for arbeidet med god forskningsetikk på alle nivåer (jf. Veilederen, punkt 1-8).

Forarbeidene til loven fremhever eksplisitt at «Forskningsinstitusjonene må arbeide aktivt og kontinuerlig for å etablere forskningsetisk kultur og praksis». Det omfatter opplæring, men også lederforankring, systematisk tilnærming, kompetanse og integrering i alle faser av forskning: «Det viktigste forskningsetiske arbeidet dreier seg om å inkludere forskningsetikk i all høyere utdanning og alt forskningsarbeid. Forskningsetikk er en integrert del av forskningen, ikke noe som kommer i tillegg.»

Loven pålegger institusjonen å ha redelighetsutvalg og retningslinjer for å behandle uredelighetsaker. Samtidig må institusjonen ha rutiner for å håndtere forskningsetiske spørsmål og behandle andre forskningsetiske saker som ikke handler om brudd. Det fremgår eksplisitt av forarbeidene til loven: «Institusjonene må tilstrebe en kultur der det er rom for å ta opp alle saker som det knytter seg etiske spørsmål til (dilemmaer), der det er lov å stille spørsmål om behov for etiske drøftinger både om generelle forskningsspørsmål og om spesifikke temaer – i egen og i andres forskning.»

Internasjonalt finnes en rekke ressurser som kan være relevante for institusjonsledelsen, for eksempel utviklet av League of European Research Universities (LERU) og UK Research Integrity Office (UKRIO)/Association of Research Managers and Administrators (ARMA).

Det er viktig at også nasjonale samarbeidsorganer bistår institusjonene i arbeidet med forskningsetikk. Forskningsinstituttene fellesarena (FFA) har utviklet egne ressurser for forskningsinstituttene. I Sverige ble det i 2018 opprettet en egen ekspertgruppe for forskningsetiske spørsmål i Sveriges universitets- og högskoleförbund (SUHF).

Forskningsetikkloven

§ 5. Krav til forskningsinstitusjoner
Forskningsinstitusjoner skal sikre at forskningen ved institusjonen skjer i henhold til anerkjente forskningsetiske normer.

Forarbeidene til forskningsetikkloven

5.1 Fremme god forskningsetikk
Dette skjer gjennom den daglige praksisen på forskningsinstitusjonene med å inkludere etikk og skape bevissthet om etikk gjennomgående i utdanningene og i forskningen.
[...]
Forskningsinstitusjonene må arbeide aktivt og kontinuerlig for å etablere forskningsetisk kultur og praksis.

Institusjonenes ansvar

Institusjonenes arbeid med forskningsetikk handler om å legge til rette for god vitenskapelig praksis. Det forutsetter et systematisk og kontinuerlig arbeid for å utvikle en god forskningsetisk kultur i alle faser av forskningen. Ledelsen har ansvaret for å legge til rette for at forskningsetikken ivaretas i hele institusjonen.

Ledelsen ved mange institusjoner har satt i gang tiltak for å sette forskningsetikk på dagsordenen. Universitetet i Oslo har etablert et «Forum for forskningsetikk», Universitetet i Bergen har etablert «Etikkfrokost», og Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU) har etablert et «Forskningsetisk forum». Dette er møteplasser hvor ledelsen og ansatte sammen bidrar til å skape en kultur for god forskningsetikk. FEK arrangerer også et årlig Lederforum i november hvor institusjonsledere kan dele erfaringer om aktuelle forskningsetiske spørsmål.

I tillegg må ledelsen påse at forskningsetikk blir ivaretatt også i en bredere forstand. Ledelsen må sikre akademisk frihet, støtte forskere mot press, hindre perverterende insentiver og utvikle rettferdige vurderingskriterier.

En modell for en helhetlig tilnærming er utarbeidet av det EU-finansierte prosjektet SOPs4RI. Et av rådene i deres [Toolbox for Research Integrity](#) er at institusjonene utarbeider en såkalt *Research Integrity Promotion Plan* (RIPP) for å systematisere arbeidet med forskningsetikk. Det er utdypet i en [artikkel i Nature](#) fra 2020. Institusjoner i Norge bør vurdere å utvikle liknende rammeverk for arbeidet med forskningsetikk og forskningsintegritet.

Referanser

Kunnskapsdepartementet (2016), [Prop. 158 L \(2015–2016\) Lov om organisering av forskningsetisk arbeid](#) (forskningsetikkloven)

Mejlgaard, N. et al. (2020) «[Research integrity: nine ways to move from talk to walk](#)», *Nature* 586 (2020), 358-360.

LERU (2020), [Towards a Research Integrity Culture at Universities: From Recommendations to Implementation](#).

UKRIO og ARMA (2020), [Research Ethics. Support and Review in research Organizations](#).

De nasjonale
forskningsetiske
komiteene

www.forskningsetikk.no